

Je veľmi pravdepodobné, že v literatúre je viac pravdy ako v skutočnom živote.

VIRGINIA WOOLFOVÁ

Najskôr to bol len náčrt. Písal som ticho, noci, zapisoval som nevyjadriteľné. Upieral som pozornosť na závrät.

ARTHUR RIMBAUD

Stalo sa to. Preto sa to môže stať znova. To je podstata toho, čo treba povedať. Môže sa to stať a môže sa to stať kdekoľvek.

PRIMO LEVI

Nedeľa

Je nedeľa. V nedeľu sa môže stať čokoľvek. Náhle prináša pocit niečoho nového, čo chvíľami znepokojuje a chvíľami to túžobne očakávate a čo vytvára úrodnú pôdu pre nepredvídateľné. Pre niečo náhle, náhodné, čo môže životu podkopnúť nohy a zraziť ho na zem.

Nedeľné popoludnia mám rada. Mama ma naučila, že život sa začína písať v nedeľu, keď sa všetko čochvíľa stane, ale zatiaľ sa nestalo nič. Je ako kus nepoškvrneného papiera, ktorý len čaká na to, aby ho popísali slovami, vetami a myšlienkami pozošivanými hrubými aj tenkými ťahmi. Ešte aj dnes žijem zo spomienok na tie nedeľné popoludnia, keď sme písali listy rodine a priateľom. „Naším milovaným“, ako ich volala mama. Podľa nej to tak znelo lepšie a „slová slúžia na to, aby bolo všetko krajšie“. Dokonca sme zašli až tak ďaleko, že sme písali ľuďom, ktorých sme vôbec nepoznali, tým, čo ležali na nemocničných lôžkach, delili sa o spoločenskú miestnosť v sirotincoch alebo útulkoch a potrebovali vedieť, že na nich záleží dosť na to, aby sme im napísali. „Ak ti niekto venuje pár slov, vie, že žiješ, a tebe to dá pocit, že si milovaný,“ presvedčivo mi vysvetľovala s jasnozrivosťou odborníka. Dávalo to zmysel, aj keď som v tom čase bola ešte dieťa a nedokázala som to pochopiť.

„Myslíš si, že naše listy budú čítať, mami?“ pýtala som sa naivne, ako niekto, kto nič nevie, pretože ešte nič nezažil. „Kto číta listy od neznámych ľudí?“

„Ktokoľvek, kto ich dostane. Nie je nič smutnejšie ako neprečítané listy. A ľudia nechcú byť smutní, Bella.“

Najskôr som do listov čmárala len nejaké kresby, ktoré mali tvar zvierat alebo kvetov, a potom som ich tieňovala rôznymi farbami. Boli na spodnej časti každej stránky, ktorú mama pomalovala svojím dokonalým rukopisom, pretože moja mama slová nepísala, ona ich maľovala. Dodnes sa mi nepodarilo nájsť krajší a dokonalejší riadok, ako bol mamin riadok. Potrpela si na starostlivý tón, aký napĺňa vierohodnosťou každý výrok, čo vysloví matka. Ella hovorievala, že tak ako každý človek aj každý príbeh si zaslúži iný tón a to vyžaduje osobitný krasopis. „Slová nás vždy prezradia,“ často opakovala. Mama bola stvorená na to, aby napísala na papier akýkoľvek príbeh, a jej ťahy dokázali zmeniť aj to najsmutnejšie svedectvo na svete na o čosi nádejnejšie. S hrdosťou si spomínam, ako som chodila do školy s menom vyšíťm na šatách a ako sa tých päť nádherne vyšíťm písmen vynímalo na uniforme. Bolo ťažké potlačiť pýchu, keď ich spolužiaci obdivovali a prechádzali po nich bruškami prstov ako po Braillovom písme.

Keď moja mama napísala *Bella*, z môjho mena spravila to najkrajšie slovo na svete. Mala som pocit, akoby každý riadok s jej rukopisom v sebe skrýval niečo výnimočné a jedinečné.

Keby som mohla mať jedno jediné želanie a malo by sa mi splniť, želala by som si, aby som mohla svojej dcére sprostredkovať ten jedinečný pocit, ktorým človeka naplňajú nedele, ako to urobila moja mama. Chystala som sa zistiť, či to dokážem.

Usmiala som sa a zhlboka som sa nadýchlá, akoby som potrebovala poriadnu dávku kyslíka pre svoje túžby. Skontrolovala som čas na svojich náramkových hodinkách. Ktokoľvek by ich uvidel, pomyslel by si, že moje zápästie nie je to pravé miesto na starožitné hodinky zo žltého zlata, s výrazným mužským ciferníkom vanilkovej farby – predpokladám, že kedysi bielej –, na ktorom boli nezvyčajne usporiadané číslice. Dvanástku a šestku doplňala dvojka, štvorka, osmička a desiatka a každá bola na svojom mieste uložená nedbalo, ako kocky, ktoré niekto vložil do pohára, potriasol nimi a hodil ich na stôl napospas neistému osudu. Boli to hodinky značky Baume & Mercier s dvoma malými chronografmi na oboch stranách ciferníka a boli rodinným klenotom, o ktorom som veľa nevedela, azda len toľko, že patrili môjmu starému otcovi Andrému a mama ich zdedila.

Starých rodičov z matkinej strany som nepoznala a nevidela som ich ani na jednej z čiernobielych fotografií, ktoré zachytávajú plynutie času a ktoré si každá rodina zvykne zakladať do albumov, schovávať v plechovke od dánskych sušienok alebo vystavovať v rámečku na príborníku v obývačke. Starých rodičov z otcovej strany som zažila oboch. Ich „britský flegmatizmus“ mama vždy rešpektovala, hoci ho nikdy nepochopila. Ani sa o to veľmi nesnažila, bolo to pre ňu rovnako nepodstatné ako pre mňa neprimeraná veľkosť hodínok po starom otcovi. Boli veľké a moje zápästie príliš malé. Museli sme sa naučiť spolu vychádzať, aby sme mohli spolu žiť. Ďalšia z maminých fráz. Hodinky mi na ruke viseli a tancovali na nej, ale mne sa páčili. Boli ploché a jednoduché a pôsobili, akoby ich majiteľa čas vôbec nezaujímal. Okrem toho ich predtým nosila mama a z jej zápästia putovali na moje zápästie.

Zlaté ručičky ukazovali dvanásť hodín, správny čas, aby sme zistili, či sa naša túžba stať sa rodičmi po takmer ôsmich rokoch márneho snaženia konečne naplní. Vytiahla som zo škatuľky tehotenský test značky Predictor, ktorý bol na trhu už nejaký čas a sľuboval revolúciu vo svete žien, hoci ja som mu príliš nedôverovala. Mala som takmer tridsaťpäť rokov a podľa niektorých ľudí som bola na tehotenstvo pristará. Ich názor ma ktovieako nezaujímal, ďalšia lekcija od mojej mamy, ale ak by som sa mohla vyhnúť návšteve lekára, aby potvrdil, či som, alebo nie som tehotná, bola by som za to z hĺbky duše vďačná.

Rituál sa mohol začať. Trpezlivosť bola moja silná stránka, život ma za ňu vždy odmenil a ja som si ju mienila zachovať. Páčilo sa mi, že chvíle čakania mali vždy svoju vôňu, a to mi pomáhalo pripomenúť si ich v budúcnosti. Do kanvice, kam som predtým nasypala niekoľko lyžičiek kávy a mletú škoricu, ktorá jej dodávala špeciálnu príchuť, som naliala horúcu vodu, privoňala som ku káve, aby mi jej vôňa zlepšila náladu. Kým som stlačila piest s filtrom, štyri minútky som počkala a hľadela von cez kuchynské okno.

Na azúrovomodrej oblohe sa rozprestierali biele mraky s výraznými sivými pruhmi a útočili na žiarivé slnko prvého aprílového týždňa. Blížili sa moje narodeniny; už len pár dní a tridsaťpäťka ma bez milosti dostane. Placho som pootvorila okno. Vo vzduchu bolo cítiť blížiaci sa dážď a zem, ktorá prahla po vode, no ešte si na ňu mu-

sela počkať. Nedela je ako stvorená na čakanie. Milovala som dážď, hoci mama ho neznášala. Keď prší, všetko vyzerá a vonia inak a chvíle pred lejakom zlepšia vzduch a osviežia myseľ. Zatvorila som okno, no predtým som sa naposledy obzrela zľava doprava: Mia meškala, čo bolo pre ňu nezvyčajné. Moja teta by mohla prejsť aj celý svet, poskladať mapu cez jej štyri svetové strany, preskočiť z jednej pologule na druhú, len aby prišla načas. Za svoju dočvilnosť a rýchlosť si od rodiny vyslúžila prezývku ľudský Concorde podľa nadzvukového lietadla francúzsko-britských inžinierov, ktoré zaviedlo komerčné lety v roku 1976. „Presnosť je dôkazom bezpečnosti a toho, že máte situáciu pod kontrolou. Dáva vám to výhodu pred protivníkom,“ hovorievala s neoblomným presvedčením. Vždy ma udivovalo, že táto významná doktorka, ktorá zachraňovala ľudské životy, zamorila svoj slovník vojenskými výrazmi. Zbožňovala som ju, a keď pred dvomi mesiacmi zomrela moja mama, tento pocit ešte zosilnel.

Mamu si vzal náhly a prudký Alzheimer. Jej smrť bola taká zdrvivujúca, že Miin svet sa obrátil naruby a s ním aj zdanlivá kontrola. Alzheimerova choroba. Nikdy predtým som o nej nepočula a ani som nevedela, že takáto choroba, ktorú sme zvykli označovať ako „výpadky pamäti sprevádzajúce senilitu“, existuje. Odhalili nám ju až Miine lekárske poznatky a dokonca zistila, že sa volá podľa nemeckého lekára, ktorý popísal prvý prípad. „Alzheimer“ nebolo pekné slovo. Mame by sa iste nepáčilo, aj keby ním netrpela. Neznelo dobre.

Musela som počkať ešte pár minút, kým som začula motor jej auta. Vtedy už dom zaplavila vôňa kávy, ktorú mama milovala, hoci nikdy nevypila ani šálku: „Len ju chcem cítiť. Viac mi netreba.“ Ella mala oveľa radšej čaj s mliekom.

Ani nie o dve hodiny mali prísť ako zvyčajne León a môj otec, aby si ako každú nedelu zahráli golf a upevnili tak vzťah medzi zaťom a svokrom. Opäť sa črtala šťastná nedela, hoci Ella nám stále veľmi chýbala.

„Meškáš skoro polhodinu. Nieкто tu nedodržiava vlastné zásady!“ podpichla som Miu, lebo som vedela, že skočí na moju provokáciu. „Prišla si neskoro, takže nemáš veci pod kontrolou. Dáš si kávu?“ spýtala som sa a ani som sa na ňu nepozrela, lebo som presne vedela, ako zareaguje. Predstavovala som si, ako sa bude usmievať, hľadať výho-

vorok, ale nič také sa nestalo. Keď som nedostala odpoveď, otočila som sa k nej. Stála meter a pol od vchodových dverí. Nevyzliekla si kabát, ani si nezavesila kabelku na vešiak pri vchode, ako to zvyčajne robila. Stal sa z nej hosť, ktorý čaká na povolenie vstúpiť.

„Čo sa stalo, Mia? Nejdeš dnu?“

„Nič sa nestalo. Nemusí sa hneď niečo stať,“ odvetila, akoby si v tej chvíli uvedomila, že reč jej tela nevestí nič dobré. „Niečo som ti doniesla. Ella mi to dala pre teba. Pod' sem. To musíš vidieť.“

Keď sa moja jediná teta z matkinej strany zmienila o mame a uprene na mňa hľadela, úplne som zabudla na kávu, na tehotenský test a na všetko ostatné, čo sa mi až do tej zvláštnej chvíle preháňalo hlavou. Inštinktívne som sklopila zrak z Miinej tváre na jej ruky, v ktorých držala hnedú škatuľku širokú asi dvadsaťpäť centimetrov, dlhú dvadsaťdva centimetrov a vysokú niečo vyše desať centimetrov. Na rozdiel od mamy, ktorá mala dar slova, ja som sa vyznala v čís-
lach. Ak bola tá škatuľka od mamy, nechápala som, prečo mi ju nedala sama. Všetky jej veci som poznala. Istota a sebaovládanie mojej tety tam stále boli, ale cítila som z nej niečo umelé. Ludský Concorde vyzeral ako primrznutý na oblohe; presnejšie povedané, v predsieni domu.

„Mia, naháňaš mi strach.“

„Neboj sa. Stačí, keď pôjdeš do obývačky a sadneš si. A ako vždy, zachovaj si otvorenú myseľ. Vieš čo? Teraz by som si dala tú šálku kávy, čo si mi ponúkla,“ dodala a ja som verila, že čierny, škoricou voňajúci nápoj mi pomôže prehltnúť to, čo mi uviazlo v hrdle.

Pokojne som ju poslúchla. Naliala som jej kávu a zabudla som na dve kocky cukru, ktorými si ju Mia vždy sladila. Potom som sa posadila na jednu zo stoličiek lemujúcich stôl, na ktorý už teta položila škatuľku. Ešte stále si nezobliekla kabát a kabelka jej visela cez plece. Neviem, prečo ma upútal tento detail, namiesto toho, aby som sa pozerala na to, čo bolo na stole.

„Nestaraj sa o môj kabát. Sústreď sa na toto,“ povedala a ukázala na škatuľku. Odpila si z kávy. Bolo jasné, že jej nechutí a ledva ju prehltila. Neviem, či bola taká horká, alebo pre to, čo sa chystala povedať. „Skôr, než sa pominiem...“ Mia sa odmlčala a ja som pochopila, že tým myslí, skôr než jej odíde pamäť, niečo, čo sa stane predtým, ako odíde aj jej telo. „Ella ma požiadala, aby som ti to dala. Musela som jej

sľúbiť, že počkám, kým nás opustí.“ Neprekvapilo ju, že som sa pri jej slovách zamračila, možno preto, že keď si vypočula sestriho želanie, reagovala rovnako. „Chcem, aby si sa neunáhľila. Je to niečo, o čom všetci vieme už roky, v podstate odkedy sa to stalo. Všetko sa však stane vtedy, keď sa to má stať. Ani skôr, ani neskôr.“

„Čo tým chceš povedať?“ spýtala som sa trochu zmätene. Teta takto nikdy nehovorila.

„Netuším. Presne takto to povedala tvoja mama: „Všetko sa však stane vtedy, keď sa to má stať. Ani skôr, ani neskôr.“ Ani ja som tomu nerozumela. Dúfala som, že možno ty...“

„Desíš ma,“ priznala som a uprene som na ňu hľadela, len aby som sa nemusel pozrieť na škatuľu, ktorej prítomnosť ohrozovala moju existenciu.

„Neboj sa. Nikto ti nemôže ublížiť. Už nie.“

Čím viac Mia otáľala, tým viac rástol gordický uzol v mojom žalúdku. Keď videla, že som úplne ochromená, otvorila škatuľu a vytiahla z nej okrúhlu plechovku s hrdzavým vekom. Podľa nálepky bola od kondenzovaného mlieka. Na kúskoch bieleho papiera okolo plechovky ostali zvyšky modrých písmen, z ktorých sa dal navrchu rozlúštiť nápis *Lion Brand* a naspodku *Condensed Milk*. Dva rozzúrené levy lemovali akýsi červený erb korunovaný diadémom, na ktorom bolo napísané *Quality First*. Sňala som z nej veko. Vnútri niečo bolo. Chvíľu som na to mlčky hľadela. Mia vnorila ruku do plechovky a vytiahla z nej kožené vrecúško previazané šnúrkou, v ktorom bolo niečo ako zväzok papierov.

„To sú pohľadnice, ktoré napísala tvoja mama, keď bola na Východe.“

Čím viac hovorila, tým menej som jej rozumela. Moja mama bola na Východe? Kedy bola na Východe? Čo tam robila a kde presne bola? A predovšetkým, prečo teta tak nezreteľne vyslovovala slovo „Východ“? Mia sa zamyslene usmiala.

„Takto ich nazývala: pohľadnice z Východu. Ella chcela, aby si ich mala ty a hlavne, aby si si ich prečítala. Keď príde ten pravý čas. Teraz je ten pravý čas.“

„Čo to má všetko znamenať?“ spýtala som sa skôr vystrašene než so záujmom. Pomocou strachom či nedôverou znečitlivených prstov som začala prezeráť fotografie neznámych ľudí, rodinné portréty mužov,

žien, detí, bábätiek, celé tablo tváří, ktoré som v živote nevidela. Medzi nimi sa nachádzali čiernobiele pohľadnice a útržky notových zápisov, ktoré akoby spolu nesúviseli, takže toto nečakané dedičstvo nedávalo zmysel. Chvíľočku mi trvalo, kým som ho objavila na zadnej strane pohľadníc, fotografií a notových zápisov. Uvidela som tam známy rukopis. Patril mojej mame. Bol to rukopis, ktorý som mala toľkokrát pred očami, ktorý som toľkokrát obdivovala, chválila ho a bola naň taká hrdá. Ten, čo dokázal premeniť všetko škaredé na krásne a zväčšoval moje meno. Netušila som však, ako sa tam dostal. Nechápala som ani význam slov napísaných na kúsku papiera jantárovej farby, poznačeného zubom času.

O tom istom čase, v ten istý deň, na tom istom mieste.

Toto bolo jediné písmo, ktoré nepatrilo mame. Pozrela som na Miu a očakávala som, že mi to vysvetlí.

„Dopraj si toľko času, koľko potrebuješ. Neponáhľaj sa. León a tvoj otec na obed neprídu. Budem vonku, keby si ma potrebovala, ale viem, že nebudeš.“ Postavila sa a nechala ma s listami zo škatuľky rozloženými na stole, aby som ich preskúmala. Pobožkala ma na čelo, ako to robievala mama, keď sa vytrhla z ťaživého ticha, ktoré ju držalo ako rukojemníka občas aj celé hodiny. Nikdy som nemala rada bozky na čelo a nepokladala som ich za také nežné, ako si ľudia mysleli.

V Miiých očiach sa roztočil vír emócií, no žiadna z nich nebola pokojná.

V to nedeľné popoludnie som pochopila, že život môže o niektoré pohľady zakopnúť. Aj o niektoré spomienky plné odpovedí a otázok, o ktorých som nemala ani poňatia.

Tušila som, že niektoré detaily o mojej mame, ktoré sa mi vybavovali v myslí a ktorým som neprikladala veľký význam, by mi mohli začať dávať zmysel. Uvedomila by som si, prečo Ella nemala rada sirény, mohutné topánky, budovy z červených tehál, štekot psov, naštartované motory nákladiakov, blato alebo biele rukavice; prečo ju uprostred noci budili hlasné kroky, prečo spanikárila, keď pri nej niekto zamdlel a prečo sa jej rozbúšilo srdce, keď počula zvonček na bicykli. Aké mala dôvody, aby ju striaslo pri predohre Franza von Suppého,

pri Uhorskom tanci č. 5 Johannesu Brahmsa, pri Rêverie od Roberta Schumanna alebo pri akejkoľvek árii z Madame Butterfly od Giacoma Pucciniho. Pochopila by som, prečo neznášala parfum z ruží, pach dymu, asfaltu, gummy, benzínu a nemeckého tabaku; prečo nenávidela kráčanie v daždi; prečo mi mama nikdy nedovolila ísť do letného tábora v lese; prečo sa jej protivili dokonale vyleštené čierne kožené čižmy, koberčeky z vlčej kožušiny, mastné mydlá, ceruzky s červenou tuhou, atrament značky Pelikan a prečo mala odpor k džemu, maslu, polievke, ku konzervám a k štvorlístkom. Chcela som nájsť vysvetlenie, prečo sa Ella vždy sťažovala na bolesti chrbtice, ktoré mala podľa všetkého len vo svojej hlave, a čo spôsobovalo poruchu rovnováhy, ktorou trpela počas celého života. Odpovede by sa ku mne valili ako divoký vodopád, len málo chýbalo, aby sa pretrhla hrádza, ktorá ich zadržovala. Onedlho som sa mala dozvedieť, prečo mama písala na zadnú stranu fotografií meno, dátum alebo šifru, ktorej rozumela len ona; prečo vypila pohár mlieka, keď si potrebovala upokojiť telo a dušu, hoci ho celé detstvo odmietala; prečo celé hodiny vydržala ohmatávať zelenú väzbu starého vydania Goetheho Fausta, hoci knihu nikdy neotvorila a uschovávala ju na čestnom mieste v knižnici; a z akého dôvodu nutkavo nakupovala desiatky podprseniek, ktoré nikdy nenosila.

A predovšetkým by som konečne zistila, prečo mala Ella rada nedeľné popoludnia. Nevieam, či sa inštinkty dedia. Vždy som počula, že Židia majú zmysel pre nebezpečenstvo. Môžem povedať len toľko, že sa vo mne prebudil hneď, ako som začala čítať pohľadnice z Východu.

Pred 37 rokmi

December 1943

Koncentračný a vyhladzovací tábor Osvienčim-Brezinka
Poľsko okupované nacistickým Nemeckom

Každý, kto kedy vybudoval nové nebo, našiel
najskôr silu urobiť to vo svojom vlastnom pekle.

FRIEDRICH NIETZSCHE,
Kritika morálky

Ella prevracala pohľadnicu medzi prstami. Dvadsaťpäť slov vráta-
ne adresáta a odosielateľa. Viac im nedovolili napísať. „Napíšte
im, že sa máte dobre. Neposkytujte im informácie o tábore. Na po-
hľadnicu uveďte adresu z Waldsee.“ Tak znel príkaz SS a tie isté in-
štrukcie, ktoré dozorcovia a velitelia jednotlivých barakov, respektí-
ve samotní väzni, čo dostali od SS právomoc dohliadať na ostatných,
mali za úlohu opakovať väzňom, aby vedeli, že sú pod dohľadom a že
ich poverili tým, aby písali ich príbuzným.

Čo sa vmestí do dvadsiatich piatich slov? Kde začať, keď jej po spl-
není prísnych príkazov uniformovaných mužov ostalo sotva desať
slov? Nebol to nový pocit, na podobnej križovatke sa už ocitla.

Keď musela napísať prvú pohľadnicu, ani len nepoznala adresáta.
Bola vo vagóne, ktorý ju prevážal z internačného tábora Drancy, kto-
rý sa nachádzal len pätnásť kilometrov od Paríža, do tábora Osvien-
čim-Brezinka v nacistami okupovanom Poľsku. Mladá žena vedľa nej
sa ledva držala na nohách a snažila sa usadiť na kôpku sena v rohu va-
góna, ktorá slúžila deportovaným počas štyroch dní cesty ako latrína.
Gestapo ju zatklo v Breste, keď išla ako každé ráno kúpiť otcovi noviny.
Obvinili ju, že patrí k francúzskemu odboju. Zbytočne sa snažila vy-
svetliť vyšetrovateľom, že po meste neroznáša odbojové noviny, že sa
nepodieľa na odovzdávaní tajných správ, že nikdy nepomáhala zachra-
ňovať anglických letcov, ktorých vyplavilo na francúzske pobrežie, že
im nedávala namiesto uniforiem civilné oblečenie, aby mohli utiecť,
a že nevie nič o spojeneckých ponorkách smerujúcich do Anglicka.